

Dr. MIHAJLO ROSTOHAR:

PSYCHOLOGIE NÁRODNOSTI.

1. Vědecké zpytování národnosti obracelo posavad svou pozornost skoro výlučně k jejím vnějším znakům. Zkoumali národní jazyk a literaturu, národní kroje, mravy a zvyky; zpytovali právní, náboženské názory a kulturní ideály národů. Konečně pokoušeli se pomocí promyšlené synthese vnějších znaků: jakosti vlasu a pleti, tvaru lebky a habitu (velikost postavy) určití typické znaky rasy a národnosti. Avšak tato sice chvályhodná usilování nevedla k cíli a také nemohla, jelikož při tom přehlíželi fakt, že národnost živých národů jest elementem jejich duševního života, jehož konkrétními nositeli jsou jednotlivci. Podstaty národností nesmíme tudíž hledati jen po knihovnách a galeriích, v museích a etnografických sbírkách, nýbrž hledati ji musíme v první řadě v duši národně uvědomělého a citícího člověka.

Nemýlím-li se, byl to Gustav le Bon, který první poznal tento nedostatek sociologického zpytování národnosti. Zdůraznil, že sociologie nemůže vystačiti bez psychologie, neboť, jak praví Le Bon,^{*)} každý národ má jak svou fysickou, tak i svou psychickou strukturu. Sám pak obracel největší pozornost na mravní, náboženské a politické idee jakožto na hlavní elementy civilisace a konstitutivní znaky duševní struktury národů, zdůrazňuje při tom výslovně, že z hlubokých rozdílů, jež spočívají v duševní struktuře národů, vyplývá různé pojmání vnějšního světa.^{**)} Avšak do duševní struktury živých, národně uvědomělých jednotlivců, le Bon nepronikl a proto také neseznal, jak zajímavá a obdivuhodná jest struktura psychy po stránce národního smýšlení, citění a snažení. Moderní doba se svým rozvětveným hospodářstvím a jemnou diferenciací práce i výroby

^{*)} G. Le Bon, Psychologické zákony vývoje národů. p. 7.

^{**)} l. c. p. 131.

a svými početnými obcovacími prostředky přemístila masy národů z jejich původního sídla do území cizích národů, pomíchala je mezi sebou a zavinila proces odnárodnění čili asimilace, což zase mělo v zápětí celou řadu nových a velmi aktuálních politických i kulturních otázek. Avšak neméně důležitým následkem toho bylo též poznání, že národnost nezáleží pouze ve vnějších sociologických znacích, které sociální skupiny charakterisují, nýbrž, že národnost je vlastně psychické povahy, jejíž podstatu lze poznati toliko pomocí psychologie a jejích method.

2. Psychickou povahu národnosti lze poznati psychologickou methodou sebepozorování; pozornost nutno tudíž obrátiti na ony duševní stavy, jež všeobecně nazýváme národní vědomí čili národní přesvědčení.

Otázka národního přesvědčení zahrnuje v sobě vlastně tři otázky: Jak vzniká národní vědomí? Jak se vyvíjí a mění? Jaký jest jeho poměr k mravnímu svědomí?

Toť jsou pro psychologa velmi choulostivé otázky, protože většina lidí, jež prožívala takové zjevy, považuje to za své tajemství, o němž nelze se ničeho dozvědět jinak než tak, že se otázkami obrátíme na ty, kteří takové zjevy prožívali a pozorovali. Methoda zpytování těchto jevů záleží podstatně v »testu«, t. j. v methodicky spořádaném dotazování pomocí dotazovacího archu. Ovšem že »test« potkává se v leckterém případě s potížemi z důvodu shora uvedeného. Leckdo snažil se zhostiti se svého úkolu tečkami za jednotlivými otázkami anebo několika bezvýznamnými frázemi jako na př. »nejsem nepřitelem Čechů«, »nezabývám se politikou«, anebo: »na kladené otázky nelze odpovídati pro nedostatek času«. Podobných výmluv bylo na dotazovacím archu více než jsem očekával. Důvody pro to byly ovšem zcela jiné než se uváděly: dotazovaní nechtěli odpovédět na určité otázky, jelikož nechtěli prozraditi toho, co považují z jakékoliv příčiny za své tajemství.

Potíže tyto lze přece překonati a dopídíme se poměrně dobrých výsledků, chopíme-li se testu s náležitou zručností a opatrností tak, že nevzbudíme už předem nedůvěry u dotazovaných. Úspěch »testu« závisí v značné míře od diskuse, kterou může tazatel zaručiti. Proto se doporučuje, svěřiti provedení ankety dotazovacím archem, zvláště je-li zosnována ve větším rozsahu, několika spolehlivým osobám, jež požívají u dotazovaných naprosté důvěry. Ze zkušeností, jichž jsme nabyli, s určitostí vyplývá, že anketou docílíme lepších výsledků v kruhu inteligentů, než u nevzdělaného davu, to však jednak proto, že inteligent projevuje více zájmu a porozumění pro takové otázky než dav, jednak též proto, že inteligent jest schopnější pozorovati své duševní stavy, než nevzdělanec.

Co se týče dotazníku samého, podotýkám, že hlavní otázky musí býti zcela jasně a přesně formulovány. Mimo to musí se dotazova-

nému ponechati pro odpověď též dosti času, chceme-li dostati dobré odpovědi na kladené otázky. Mnohým totiž jest dotazník vítanou příležitostí a vodítkem pro přemýšlení o národnosti. Dotazník naší ankety, kterou jsme pořádali v roce 1912—1913, obsahuje v celku 22 otázky. Mezi nimi jest několik »kontrolních« otázek, jež buď jinými slovy vyjadřují totéž, mají tudíž též smysl, anebo mají docela opačný smysl onoho v hlavní otázce. Odpovědi, jichž dostaneme na kontrolní otázky, jsou měřítkem, jímž můžeme oceniti pozornost, s kterou dotazovaný sledoval dotazovací arch.

Rozeslali jsme sto dotazovacích archů osobám, jež nám byly známy jako typické případy. Obdrželi jsme 69 vyplněných archů, z nichž 14 nebylo možno upotřebiti. 31 osob se neozvalo vůbec, pravděpodobně proto, že jim byl dotazník nevhodným. Někteří se omluvili tím, že považují své přenárodnění za intimní záležitost, o níž se z jistých důvodů nemohou vysloviti. Též takové odpovědi znamenají mnoho. Podotýkáme, že dotazovací archy byly zaslány Čechům, Němcům, Polákům, Slovincům a Židům.

Na první otázku, zdali mají nějaké národní přesvědčení, byla 51 kladná odpověď, 3 záporné a 1 nerozhodná. Všech případů nelze na tomto místě doslovně uváděti již z toho důvodu, poněvadž jsou téměř stejné a chceme se tudíž zmíniti pouze o nejvýznačnějších. Většina lidí totiž považuje národnost za jakýsi instinkt, který je bezděky pudí v sociálním životě a jest jim vodítkem v otázkách jejich praktického života. Také tvrdí, že národní vědomí se v nich probudilo již za časného mládí, aniž by věděli, kdy, a za jakých okolností.

Mnohem zajímavější však jsou ony případy, v nichž se národnost přímo popírá a to pravidelně z těch důvodů, jimiž se odůvodňuje internacionálnost. Takový případ nám poskytuje na př. Kautský, jenž na sociálně-demokratickém sjezdu v Innomosti dovozoval takto: »Nemám žádné národnosti a právě to považuji za svou přednost. Kdybych se měl dnes přiznati k nějaké národnosti, musil bych říci, že jsem Čech a zároveň Němec. Kdybych chtěl býti dnes nacionálem, musil bych se rozpadnouti na dvě části, na českou a německou; neboť moji rodičové byli Češi a do svého sedmnáctého roku jsem byl fanatickým českým nacionálem. Každého Němce jsem považoval za svého největšího nepřítele, jehož jsem nenáviděl. Tehdy jsem také neznal většího hříchu než státi se Němcem. Když však jsem se seznámil se socialismem, nedalo se moje nacionalistické stanovisko udržeti před vznešenými ideály socialismu. Čím více jsem se prohluboval v jeho universálnosti, tím více ochabovalo moje nacionální přesvědčení, takže dnes nemám žádného národního přesvědčení.«

Tato odpověď jest významná v několika směrech. Předně máme zde důkaz, že národní idea a idea socialistické internacionálnosti si

navzájem psychologicky odporují a navzájem se ničí. Národně uvědomělý člověk stává se pod vlivem internacionalnosti socialistické snadno národně indiferentním, zvláště, když se jeden neb druhý směr přepíná. Toho důkazem jsou nesčetné případy odnárodnění v době socialistického probuzení zvláště u kulturně nevyvinutých národů. Kautského sklon k universalismu v době jeho socialistického probuzení nemohl se umírniti a ustáliti v relativně úzkém rámci českého národního vědomí. Jeho socialistické nadšení a přesvědčení, které se stalo jeho životním principem, ponenáhlu odsunulo a úplně vyloučilo v praktických životních otázkách národní přesvědčení z role rozhodujícího faktoru.

Tvrzení Kautského však, že nemá žádné národnosti a že jest zároveň Čechem i Němcem, jest ovšem velmi povrchní a jest pouze důkazem toho, že Kautský nepronikl do svého vlastního nitra, aby seznal, co se v jeho duši skutečně stalo. Kdo však vnikl jednou do svého nitra a seznal, jak svérázným duševním faktorem jest národní vědomí, musí uznati, že jest úplně vyloučeno, aby kdo měl současně dvoje národní přesvědčení, z nichž obě představují stejně svéráznou sociální individualitu, jakou jest národ český a německý. Jest tudíž úplně nemožno, aby byl někdo současně Čechem a Němcem, jako jest nemožno, aby byl uvědomělý evangelík zároveň přesvědčením katolíkem.

Kautského paradoxní tvrzení, že jest Čechem a zároveň Němcem a že nechce býti ani jedno ani druhé, lze pojmuti jen v tom smyslu, že jeho národnost ztratila úplně veškerý styk s jeho city a vůlí; národnost zůstala mu pouhým pasivním pojmem beze vší životní síly; jest pouze jakýmsi psychickým perefaktem jeho někdejší živé české národnosti, na niž se Kautský Němec chladně dívá jako přírodopysk na zbytky někdejšího života v přírodě. Jen takto jest možno si představiti současnou existenci dvou národností v lidské duši: pouze vedle perefikované české národnosti mohla se vyvinouti a existovati v duši Kautského také německá národnost, kterou žije, a která má i proti jeho vůli větší vliv v praktickém životě Kautského, než by to chtěl sám připustiti, a ačkoliv se tomu jeho theoretické stanovisko socialistické universálnosti vzpírá.

Nemáme důvodu pochybovati o tom, že Kautský v době svého socialistického probuzení snažil se skutečně pro vždy vymaniti se z každé národnosti, z každého nacionalistického přesvědčení, poněvadž je nepovažoval za pravé vodítko kulturního pokroku lidstva, avšak již roku 1916 musil doznati,^{*)} že se mu to nepodařilo.

Kautský docela považuje národní kulturu, to jest kulturní pokrok na basi národnostní myšlenky, za nezbytný předpoklad všeobecné kultury, neochvějný boj o svobodu národního života však prohlašuje za požadavek politické demokracie.

*) Kautský: Die vereinigten Staaten Mitteleuropas, Stuttgart 1916.

Čím jest Kautský dnes? Německým spisovatelem a sociálně demokratickým vůdcem. Kautský zápasil se svou českou národností jako tonoucí s vlnami, až utonul v německé národnosti, ačkoliv si toho snad sám nepřál a nechtěl.

Další takový případ jest historie jistého profesora, mého známého, jenž na dotazník připsal též toto: Jsem syn českých rodičů. Naše rodina byla vždy národně uvědomělá, nač jak živ nezapomenu. Osud poměrů mne zavedl do německého prostředí, a tak jsem dnes činným jako profesor na německém gymnasiu. Poněvadž od všeho počátku přísně dohlíželi na mé politické či lépe řečeno moje národní smýšlení, neopovážil jsem se choditi do české společnosti, ačkoliv jsem si to přál. Moje existence — to musím zde výslovně podotknouti — odvisela od Němců. Tak se stalo, že jsem navštěvoval výhradně německé zábavy, přednášky a schůze. Pohyboval jsem se pouze v německé společnosti, kde jsem se seznámil s Němkyní, již jsem pojal za manželku a následkem toho jest, že mám dnes též německou rodinu. Jako Čech bych nemohl dnes zde vůbec existovati. Němcem však rovněž nechci býti: cítím, že jsem pro svůj národ naprosto ztracen, proto se raději vzdávám každé národnosti.

Zde máme příklad, z něhož lze seznati, že jedna národnost působí na druhou destruktivně. Česká národnost následkem poměrů, do nichž se pan profesor dostal, nemá již žádné aktivity v sobě, nemá už vlivu na jeho vůli, avšak zůstala mu v duši pouze jako nevyvinutý cit, který jej spojuje s českým národem, jenž však nedosahuje sfery jeho vůle, není s to, aby ho vymanił z poměrů, v nichž nyní jest. Německá národnost, již je nucen předstírat, jest jak samo sebou se rozumí, pouze jeho sociální maskou, bez níž nemůže existovati. Ovšem že p. profesor jest nucen podrobovati svou vůli německé vůli svého prostředí, tak jako se to děje v tisíci a tisíci jiných případech veřejného života, politického i náboženského, kde jsme nuceni se přizpůsobiti vládnoucím poměrům. Prof. Č. dnes ovšem žije jako Němec, protože jest k tomu přinucen poměry. Tázete-li se nás, zda-li jest považovati toho profesora za Němce, pak vám odpovíme: nikoliv. Protože ve skutečnosti cítí česky, má v sobě českou národní disposici, ačkoliv jest nucen žiti německý kulturní život. Tato jeho dispozice by působila na jeho vůli, jakmile by přestal německý vliv.

Národní cítění jako psychickou disposici možno právem považovati za podstatu vnitřní čili psychické národnosti — což ostatně potvrzují mnohé jiné odpovědi. Tato národnost jako psychická dispozice jest identická s onou národností, jež se v příznivém případě vyvine v národní přesvědčení, které určí směr naší vůle a z něhož povstávají plodné sociální a kulturní činy. (Dokončení.)